

Міністерство освіти і науки України
Харківський державний педагогічний університет
ім. Г.С. Сковороди

*Присвячується 280 річчю від дня
народження Г.С. Сковороди*

ЗАСОБИ НАВЧАЛЬНОЇ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

Збірник наукових праць

Випуск 17

За загальною редакцією
проф. В.І. Євдокимова та проф. О.М. Микитюка

Харків
«ОВС»
2002

Редакційна колегія:

- Євдокимов В.І. — проректор з навчальної роботи Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, д-р пед. наук, проф., зав. кафедри педагогіки початкового навчання та дошкільного виховання, чл.-кор. АПН України;
- Микитюк О.М. — проректор з наукової роботи Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, проф., зав. кафедри анатомії та фізіології людини, акад. Міжнародної кадрової академії;
- Білоцерковський В.Я. — д-р іст. наук, проф., зав. кафедри історії України Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди.
- Гребенюк Г.Є. — д-р пед. наук, проф. кафедри козацької педагогіки Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;
- Дмитренко Т.О. — д-р пед. наук, проф., зав. кафедри соціальної педагогіки Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;
- Нечипоренко Л.П. — д-р пед. наук, проф., зав. кафедри педагогіки Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна ;
- Подберезьський М.К. — проректор по зв'язкам зі школами та органами освіти Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, д-р пед. наук, проф., зав. кафедри козацької педагогіки;
- Процевський О.І. — директор інституту економіки та права Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди: д-р юрид. наук, проф., зав. кафедри шкільно-правових дисциплін, акад. Міжнародної кадрової академії.

*Затверджено вченою радою
Харківського державного педагогічного університету
ім. Г. С. Сковороди*

3-23 Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. В.І. Євдокимова і проф. О.М. Микитюка / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. — Харків: «ОВС», 2002. — Вип. 17. — 144 с.

У збірнику наукових праць висвітлено проблеми організації навчальної та науково-дослідної роботи викладачів, докторантів, аспірантів та студентів у педагогічному вузі, відображено результати наукових досліджень та методичних розробок.

Матеріали збірника представляють інтерес для широкого кола науковців.

*Збірник виданий за сприянням
Міжнародного Фонду «Відродження»*

Зміст

Євдокимов В.І. Технологізація освіти як педагогічна закономірність	5
Яновська Т.В. Критичне мислення та комунікативна культура	8
Покроєва Л.Д. Історико-генетичний аспект становлення й розвитку суспільної дошкільної освіти за кордоном	13
Кравченко Г.Ю. Інноваційний процес у сучасній школі	18
Луценко В.В. Формування педагогічного середовища, сприятливого для самостійної діяльності студентів	21
Каптан Т.М. Формування та розвиток духовних потреб старшокласників на заняттях з курсу «Етичне осмислення художніх творів»	27
Ковалева А.В. Проблема самореалізації особистості в системі наук про людину	34
Головкова М.М. Проблема засобів і способів розумового виховання дітей (Історично-педагогічний аспект)	39
Агапова Т.П. Категорії образотворчого мистецтва в умовах особистісно-орієнтованого навчання студентів	44
Кравченко Н.А. Критична освіта як основа педагогічної концепції Паулу Фрейре	50
Микитюк М.В. Активізація творчої діяльності студентів на заняттях з української мови	53
Сорока Г.І. Використання «Кейс-методу» у професійній підготовці фахівців	56
Маркус Н.В. Педагогічна підтримка навчання і виховання молодших школярів із застосуванням інформаційних технологій	63
Дрожжина Т.В. Сутність педагогічної підтримки як складової особистісно-орієнтованого освітнього процесу	67
Колесник І.О. К.Д. Ушинський про загальнонавчальні вміння і навички як основу формування критичного мислення в учнів	72
Веприк С.А. Рольова гра у розвитку критичного мислення	75
Вольська Н. Оволодіння логічними операціями як умова формування організованості учня в навчально-пізнавальній діяльності	79
Костіна В.В. Формування критичного мислення в процесі педагогічного проектування засобів управління навчально-пізнавальною діяльністю старшокласників	86

Корх-Черба О.В. Теоретичні шляхи і просвіта домашніх наставниць з питань розвитку розумового виховання дітей в педагогічній думці XIX століття	95
Горькова С.О. Дебати як засіб розвитку критичного мислення	98
Олійник Т.О. Спецкурс з розвитку критичного мислення	102
Гавриш І.В. Становлення та розвиток педагогічної освіти в Росії в дореволюційний період	110
Трубавіна І.М. Системний підхід до соціально-педагогічної роботи з сім'єю	118
Прокопенко А.І. Обґрунтування методології управління соціальними системами як спосіб розвитку критичного мислення	122
Ярьсько К.В. Розвиток критичного мислення у процесі обґрунтування методології і технології наукового педагогічного дослідження	129
Каневська М.В. Система комп'ютерної і методичної підтримки навчально-дослідницької діяльності студентів	138

3. Вітер М. Як брати шлюб і залишатися в ньому // Соціальна робота з молоддю сім'єю. — К.: 1997. — Вип. 3. — Ч. I. — С. 13—20.
4. Гридьковець Л.М. Подолання подружніх конфліктів // Практична психологія та соціальна робота. — 1999. — № 8. — С. 37—38.
5. Дергачева Л. Сімейне життя — творчість двох // Практична психологія та соціальна робота. — 1999, — № 8. — С. 21—27.
6. Думко Ф.К. Підготовка курсантів до професійно-педагогічної роботи з неблагополучними сім'ями: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. — Одеса: 2000. — 18 с.
7. Навайтис Г. Семья в психологической консультации. — М.: 1999. — 206 с.
8. Психологическая поддержка семьи: Материалы к тренингу. — К.: Розрада. — 2000. — 286 с.
9. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів. — К.: 2000. — 259 с.
10. Соціальна робота. Соціальна педагогіка (понятійно-термінологічний словник) / За заг. ред. І.Д. Звереві. — К.: 1997. — 96 с.
11. Шимкене Ж. Рабочие материалы семинара «Осознанное родительство: опыт, проблемы, перспективы». — К.: 2001. — 14 с.
12. Becvar D.C., Becvar R.I. Family Therapy. — Boston—London—Sidney—Toronto, 1998.
13. Grabowsky M. i W., Niemyscy A. i M., Wolochowicz M. i P. Zanin wydierzysz ... / Puzygotwanie do zycia wrodzinie / «And». — Warszawa. — 1994.

А.І. Прокопенко

ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ СИСТЕМАМИ ЯК СПОСІБ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Актуальною проблемою, що вирішується комплексом наук, серед яких — філософія, соціологія, кібернетика, психологія, педагогіка та ін., — виступає управління соціальними системами. Покажемо, як рішення вказаної проблеми впливає на розвиток критичного мислення.

Обґрунтовуючи сутність життя та його визначення, філософи використовують поняття інформації, управління: «Життя — вища з природних форм руху матерії; воно характеризується самооновленням, саморегуляцією, самовідтворенням різнорівневих відкритих систем, речовинну основу яких складають білки, нуклеїнові кислоти і фосфорорганічні сполуки» [1, с. 53].

Аналіз наведеного визначення показує, що в ньому:

— зберігається наступність із відомим визначенням Ф. Енгельса «Життя є спосіб існування білкових тіл...»;

— уведено те нове, що досягнуто сучасною наукою у розуміння субстратних і функціональних аспектів життя, а саме — інформаційні й енергетичні процеси, притаманні живій матерії;

— процеси самооновлення, самовідтворення — це процеси управління, що відбуваються на основі сприймання, переробки, зберігання й застосування інформації.

Використання розумових дій аналізу, оцінювання, узагальнення, виявлення характеристик об'єктів (у даному випадку — наступності) сприяє формуванню критичного мислення людини.

Взагалі управління розглядається як функція організованих систем: соціальних, біологічних, технічних. Ця функція забезпечує зберігання структури, досягнення наперед визначеної мети. Кібернетик Ю.М. Коршунов визначає управління як організацію того чи іншого процесу, спрямовану на досягнення мети [2, с. 196]. У даному визначенні управління виступає як видове поняття, а організація — родове. Звернемось до тлумачного словника української мови. Управляти — спрямовувати хід процесу, впливати на розвиток, стан [3, с. 642]. Організовувати — означає створювати, засновувати що-небудь [4, с. 130]. У теорії менеджменту — організація — organization — соціальний об'єкт, що має спеціально створену структуру, діяльність якого спрямовано на досягнення мети [5, с. 804]. Термін «управління» має кілька значень: management by objectives (MBO) — управління за цілями (планування); total quality management (TQM) — комплексне управління якістю; human resource management (HRM) — управління людськими ресурсами [5, с. 812]. Наведені визначення підтверджують висновки, що організація — більш широке (родове) поняття, ніж управління (видове).

Задачі аналізу визначень, розрізнення родових і видових понять сприяють розвитку критичного мислення.

До фундаментальних понять теорії управління належить поняття «система управління» як взаємопов'язана сукупність об'єкта й органа управління, що функціонують як єдине ціле й спрямовані на досягнення мети. Основною характеристикою системи виступає синергізм (synergy), коли система як єдине ціле функціонує більш ефективно, ніж її елементи. Система управління може мати різну фізичну природу, але зв'язки між її компонентами розподіляються на дві групи: прямі й зворотні. Зв'язки можуть бути інформаційними, матеріальними, духовними, часовими, просторовими. У кібернетиці визначено етапи функціонування будь-якої системи управління:

— етап 1 — збирання інформації й оцінювання ситуації, що склалася на даний момент;

— етап 2 — визначення обмежень першого і другого виду;

— етап 3 — обґрунтування критеріїв оптимальності;

— етап 4 — вибір методу рішення задачі оптимального управління;

— етап 5 — рішення задачі й аналіз результатів.

Розділення цілісного процесу управління на етапи здійснюється за певною основою. У даному випадку нею виступають функції, які виконуються спільно об'єктом і органом управління для досягнення мети: на першому етапі — збирання й оброблення інформації, її аналіз, діагноз і прогноз; систематизація (синтез); обґрунтування цілі (цілепокладання).

На другому етапі процесу управління визначаються й враховуються обмеження. Рішення задачі оптимізації має сенс лише при

наявності обмежень («оптимальний — який найбільше відповідає певним умовам, вимогам, найкращий із можливих» [4, с. 126]). Обмеження першого виду описуються законами функціонування об'єкта управління. Філософи визначають закон як внутрішній сутнісний і сталий зв'язок явищ, що обумовлює їхнє впорядковане змінення [6, с. 147].

Якщо попередні стани системи однозначно визначають наступні, таке відношення є детермінованим. Якщо у складній системі попередні стани визначають наступні неоднозначно, то функціонування системи описується стохастичними залежностями. У суспільстві закони реалізуються через діяльність людей, на хід і результати якої впливають об'єктивний, суб'єктивний, особистісний і людський фактори. Об'єктивний фактор описує реальність, що існує незалежно від людини як матерія, яка залучена у взаємодію з людиною і виступає у формах, що не повністю і не точно відображають природні форми [7; 8].

У ХХ столітті мав місце стрімкий розвиток об'єктивного фактора. Перш за все це стосується технічних систем (турбіни, генератори, електромережі, електростанції тощо). Були розроблені технології виробництва й експлуатації складних технічних об'єктів. Це знайшло своє відображення у визначенні культури, до складу якого крім духовного і матеріального компонентів увійшов практичний. Духовний і матеріальний компоненти відповідають на питання «що?» (зроблено), а практичний — на питання «як?».

У той же час спостерігається відставання у своєму розвитку суб'єктивного фактора, що й викликає появу низки протиріч. Одним із них виступає протиріччя між темпами зростання науки, техніки, виробництва (об'єктивний фактор) і реальними можливостями людей (суб'єктивний фактор) сприйняти відповідну інформацію, переробити, зберегти і застосувати її. У цих умовах зростає роль суб'єктивного фактора. Знизити рівень дії вищевказаного протиріччя можливо через застосування засобів одержання і переробки інформації, в тому числі комп'ютерної техніки, мережевих технологій тощо.

Особистісний фактор відображає активність суб'єкта діяльності, а людський — місце і роль людини у процесі функціонування системи, компонентом якої вона виступає. З нашої точки зору, названі фактори взаємопов'язані, «працюють» разом, відображаючи способи взаємодії людини з оточуючим світом. Будучи відносно самостійними, вони залишаються формою прояву активності суб'єкта діяльності.

Для обґрунтування обмеження першого виду необхідно розробити модель об'єкта управління. Модель технічного об'єкта описується кількісно, а модель об'єкта гуманітарної сфери, як правило, — якісно. Соціальна система — певне цілісне утворення, основними компонентами якої виступають люди, їхні норми, зв'язки. У соціології це поняття означає ту або іншу соціальну спільність (територіальну, групову, масову). Найбільш розвинутим видом соціальних систем виступає організація, для якої характерними є мета, ієрархія, управління. Мета виступає системоутворюючим компонентом, ієрархія

відображає структуру, а управління сприяє збереженню цілісності системи і є засобом досягнення мети її функціонування.

Соціальні системи характеризуються:

— великою кількістю різноманітності, що залежить від кількості компонентів і зв'язків;

— ймовірнісним способом функціонування, тому що їхній основний компонент — людина — обладає суб'єктивністю у прийнятті рішень, виборі поведінки;

— багатьма параметрами, характеристиками, критеріями, обмеженнями.

Таким чином, соціальну систему слід віднести до складних систем управління, для якої є характерною об'єктивна складність, що визначається кількістю різноманітності, багатокритеріальністю, ймовірнісним характером функціонування. Зниження об'єктивної складності можливе через зменшення кількості критеріїв і врахування їх як обмежень. Гносеологічна й управлінська складність можуть бути зменшеними через застосування дскомпозиції системи на компоненти при врахуванні необхідних зв'язків, а також агрегування (поєднання компонентів у підсистему); розділення процесу управління на етапи, підетапи, стадії тощо; застосування методу моделювання та ін. Використання вказаних і багатьох інших розумових дій сприяє формуванню критичного мислення.

Поняття організації вивчається соціологією, кібернетикою, теорією менеджменту та ін. У соціології організація — це елемент соціальної структури, система відношень між індивідами, які об'єдналися для досягнення мети. Поняття організації пов'язано з поняттям «інститут». Соціальний інститут — лат. *institutum* — установлювання — історично складені, сталі форми організації спільної діяльності людей [9, с. 88]. Суспільство — це складна система відношень: економічних, політичних, правових, моральних, виховних та ін. Відповідно, соціальними інститутами виступає право, наука, освіта, сім'я та ін. Завдяки існуванню соціального інституту здійснюється соціалізація індивіда як процес залучення до системи суспільних відносин, формування соціального досвіду, становлення й розвитку як цілісної особистості [10, с. 314].

Соціалізація забезпечує наступність у використанні культурних цінностей, формуванні норм і навичок суспільної поведінки, розвитку самостійності, активності, ініціативності людини. Соціалізація здійснюється у таких основних сферах: діяльності, спілкуванні, самосвідомості. У сфері діяльності людина зіткається з різними її формами (у тому числі — з навчанням), результатом чого виступають знання, уміння, навички, розвиток пізнавальних сил (мислення, мовлення, уяви, пам'яті), придбання досвіду виконувати різноманітну діяльність. У сфері спілкування формуються комунікативні навички. збагачується зміст, урізноманітнюються форми спілкування. У процесі спілкування людина вчиться сприймати інформацію, аналізувати, оцінювати, застосовувати на практиці, що сприяє формуванню в неї критичного мислення.

Одним із важливих соціальних інститутів виступає освіта, яка виконує економічну, соціальну і культурну функції в суспільстві.

Вияткову роль освіти розкрив у своєму виступі на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти академік І.Ф. Прокопенко, ректор Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди: «... освіта не є галуззю у переліку інших, до того ж не менш важливих, — вона є основоположною функцією держави» [11, с. 1].

Між освітою і суспільством існують прямі й зворотні зв'язки. Саме про вплив освіти на розвиток суспільства говорив у промові на з'їзді Президент України Л.Д. Кучма: «Ми можемо і повинні перетворити нашу освітню систему з постачальника знань на середовище, яке продукує принципи та орієнтири розвитку суспільства» [12, с. 4].

Зміна статусу освіти у суспільстві вимагає відповідних змін в управлінні нею, а саме — «нова система управління сферою освіти утверджується як державно-громадська», — сказано в Національній Доктрині розвитку освіти України у XXI столітті [13, с. 5]. Модель управління ґрунтується на принципах відкритості, демократизму і гуманізму, коли органічно поєднуються засоби державного впливу з громадським. Нова система управління виконує функції регулювання, оптимізації і адаптації. Функція регулювання передбачає:

- створення центральних і регіональних систем моніторингу якості освітніх послуг;
- впровадження інформативно-управлінських, комп'ютерних технологій та ін.

Функція адаптації полягає в:

- зміні форм і методів контролю, націленості на допоміжний, випереджувальний контроль, підвищенні його компетентності, націленості на кінцевий результат;
- впровадженні нової етики управління на основі партнерського, рівноправного стилю відносин;
- підготовці і перепідготовці управлінських кадрів в освіті;
- активному залученні молодих талановитих лідерів для управління освітою.

Функція оптимізації здійснюється у таких основних напрямках:

- вдосконалення організаційно-управлінських структур;
- ефективний перерозподіл функцій і повноважень між центральними органами влади та органами місцевого самоврядування;
- зміни в технології реалізації управлінських функцій та ін.

Аналіз функцій нової системи управління показує, що:

- функція регулювання ґрунтується на діяльності систем моніторингу якості освіти на різних рівнях, що повинно забезпечити стабілізацію системи управління, а також адаптацію до умов середовища і оптимізацію функціонування в суспільстві;

— функція адаптації реалізується через об'єктивний, суб'єктивний, особистісний і людський фактори, причому об'єктивний фактор проявляє себе через необхідність застосувати різні форми контролю у педагогічному процесі; суб'єктивний фактор — через поси-

лення інтеграції у суб'єктивній сфері: впровадження нової етики, підготовку кадрів тощо; людський фактор вимагає залучення молоді до управління освітою, що в поєднанні з досвідом старшого покоління буде сприяти вдосконаленню управління системою освіти;

— функція оптимізації здійснюється за допомогою змінення структури системи управління і технології реалізації управлінських рішень.

Вдосконалення системи освіти за допомогою реалізації функцій регулювання, адаптації, оптимізації допоможе освіті більш ефективно виконувати свою роль у сфері економіки, суспільній сфері, а також у сфері культури. Президент України вважає наріжним каменем прогресу цивілізації — саме освіченість, інтелект, творчий потенціал особистості [12]. Важливим чинником прискорення економічного розвитку держави, на думку Л.Д. Кучми, є нарощування інтелектуального ресурсу, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, зміцнення національної безпеки та авторитету держави [12, с. 3].

Значення освіти в розвитку економіки невпинно зростає, по-перше, через оперативну і перспективну підготовку кадрів, перепідготовку, підвищення кваліфікації, а також за допомогою реалізації зв'язку науки і виробництва. З іншого боку, досягнення економіки впливають на освіту: змінюється, вдосконалюється зміст навчання і виховання, методи, організаційні форми, з'являються нові педагогічні технології й методики.

Аналіз соціальної функції освіти показує, що вона ґрунтується на виявленні ролі освіти у відтворенні й розвитку соціальної структури суспільства. Вказані процеси пов'язані із соціалізацією індивіда через навчання і виховання.

Аналіз Національної Доктрини, матеріалів II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти переконує в тому, що одним з основних завдань виступає утвердження соціальної функції освіти, а саме:

- розвиток особистості розглядається головним чинником прогресу суспільства;
- система освіти повинна стати особистісно орієнтованою;
- для кожної дитини слід створити таке середовище, в якому їй було б комфортно: у сім'ї, у навчальному закладі, на вулиці, у позашкільному закладі тощо;
- необхідно досягнути однакового доступу до якісної освіти для всіх громадян України;
- в освіті дітей з особливими потребами слід широко використовувати індивідуальний підхід, створювати системи допомоги сім'ям з такими дітьми;
- формувати здоровий спосіб життя через освіту;
- забезпечити умови для професійної самореалізації особистості, підвищити соціальний статус педагогічних працівників.

Культурна функція освіти полягає в тому, щоб використовувати здобутки культури в процесах навчання і виховання, творчого розвитку особистості. Взаємозв'язок культури і освіти має місце у таких основних аспектах:

— як особистісна система якостей людини, що сприймається нею й оточенням як система цінностей, що проявляється в культурі моральної, естетичній, правовій, професійній;

— як сукупність форм діяльності, що ґрунтуються на нормах та цінностях і проявляють себе в культурі діяльності.

Отже, освіта сприяє творенню, розповсюдженню, зберіганню використанню духовних, матеріальних і практичних компонентів культури як засобів розвитку особистості.

Висновки

1. Теорія управління соціальними системами ґрунтується на загальній теорії управління об'єктами будь-якої фізичної природи. Фундаментальними поняттями теорії управління виступає система управління, етапи процесу управління, функції управління — регулювання, адаптація, оптимізація. Розуміння загальності управління, що базується на процесах одержання, переробки, зберігання й застосування інформації, сприяє формуванню критичного мислення людини.

2. Ефективність процесу управління суттєво залежить від моделі об'єкта управління, що дозволяє передбачити функціонування системи у різних обставинах. Для розробки моделі складного соціального об'єкта можливо використати факторний підхід, який передбачає виділення окремих сторін об'єкта, обґрунтування факторів до кожної з них, виявлення діючих протиріч і засобів послаблення їхньої дії. У процесі факторного аналізу застосовуються різні розумові дії, серед яких є аналіз (факторів), ідеалізація (виділення сторін дослідження об'єкта), конкретизація (діючих протиріч), обґрунтування і проектування (засобів) та ін. Виконання вказаних і багатьох інших розумових дій сприяє розвитку критичного мислення.

3. Для якісного опису системи освіти слід застосовувати визначення соціальної системи, соціальної організації, соціального інституту, що знаходяться на різних рівнях загальності. Їх поєднує те, що всі вони є складними системами з великою кількістю компонентів і зв'язків, ймовірнісним характером функціонування, великою кількістю критеріїв і обмежень. Гносеологічна і управлінська складність вказаних систем може бути зменшена за рахунок декомпозиції, агрегування, розділення процесу управління на етапи, застосування моделей об'єктів управління, що вимагає від дослідника мати відповідний рівень розвитку критичного мислення.

4. Вивчення освіти як складного соціального інституту може ґрунтуватися на дослідженні її функцій: економічної, соціальної й культурної. У Національній Доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, виступі на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти Президента України Л.Д. Кучми, міністра В.Г. Кремня розкрито основні функції освіти, багато уваги приділено підвищенню соціальної функції й обґрунтуванню нових підходів до управління освітою в умовах інформаційного суспільства.

Література

1. Диалектика живой природы / Под ред. Н.П. Дубинина, Г.В. Платонова. — М.: Изд-во Московск. ун-та, 1984. — 360 с.
2. Коршунов Ю.М. Математические основы кибернетики: Учеб. пособие для вузов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Энергия, 1980. — 424 с.
3. Новий тлумачний словник української мови: В 4 т. — Київ: АКОНІТ, 1999. — Т. 4. — 941 с.
4. Новий тлумачний словник української мови: В 4 т. — Київ: АКОНІТ, 1999. — Т. 3. — 927 с.
5. Дафт Р.Л. Менеджмент. — СПб: Питер, 2000. — 829 с.
6. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. Изд. пятое. — М.: Изд-во политической литературы, 1987. — 589 с.
7. Лекторский В.А. Философская энциклопедия: В 5 т. — М.: Политиздат, 1967. — Т. 4.
8. Адуло Т.И., Антипенко А.И., Алексеева Е.А. Человек: Философские аспекты сознания и деятельности / Под ред. Д.И. Широконова, А.И. Петрушица. — Минск: Наука и техника, 1989. — 208 с.
9. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д.М. Гвишиани, Н.И. Лапина; Сост. Э.М. Коржева, Н.Ф. Наумова. — М.: Политиздат, 1989. — 479 с.
10. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. — Київ: Либідь, 1997. — 376 с.
11. Прокопенко І.Ф. Визначити освіту стрижнем економіки, політики, державотворення: Виступ на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти. — Харків: Учитель. — № 11 (74). — 16.11.2001 р. — С. 1.
12. Кучма Л.Д. Освіченість, інтелект, творчий потенціал особистості — наріжний камінь прогресу цивілізації: Виступ на II з'їзді працівників освіти 8 жовтня 2001 р. — Київ: Освіта України. — № 48. — 16.10.2001 р. — С. 3—4.
13. Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. — Київ: Освіта України. — № 29. — 18 липня 2001 р.

К.В. Ярецько

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ І ТЕХНОЛОГІЇ НАУКОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Сьогодні як ніколи великого значення набувають розробки ідеї гуманної педагогіки, що спрямована на вирішення проблеми формування творчої особистості людини. Сучасна ситуація в суспільстві характеризується появою нових освітніх технологій, які сприяють розвитку творчої особистості. Але в педагогічній теорії і практиці залишається не до кінця вирішеною проблема формування критичного мислення студентів; засоби управління цим процесом частіше всього розробляються викладачами інтуїтивно, без належного наукового обґрунтування. Аналіз процесу здійснення наукових педагогічних досліджень дозволяє зробити висновок, що при цьому великого значення набуває саме критичне мислення, отже, наукова діяльність виступає способом його розвитку.

Наукове видання

**ЗАСОБИ НАВЧАЛЬНОЇ
ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ
РОБОТИ**

Збірник наукових праць

Випуск 17

За загальною редакцією
проф. **ЄВДОКИМОВА** Віктора Івановича
та проф. **МИКИТЮКА** Олександра Миколайовича

Відповідальний за випуск	<i>О.М. Худолій</i>
Комп'ютерна верстка	<i>О.В. Іващенко</i>
Коректор	<i>О.Б. Шевченко</i>

Підписано до друку 17.12.2001. Формат 60×90 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 7,125. Обл.-вид. арк. 9,64
Вид. № 02-004. Зам. № 02-019. Тираж 300 прим. Безкоштовно.

Видавець «ОВС» ТОВ
Україна, 61003 м. Харків, пл. Конституції, 18, к. 11.
e-mail: ovc@ovc.kharkov.ua; <http://www.ovc.kharkov.ua>
Свідоцтво Держкомінформу України
Серія ДК № 331 від 08.02.2001 р.

Віддруковано з готових діапозитивів
в друкарні ДП «Дизайн-проект»
Харків, вул. Студентська, 5/4.